

“Raqamli bojxona xizmatlari” tushunchasini iqtisodiy mazmunini ochib berishda JBT Bosh kotibi Kunio Mikuriyaning bir qator tezislari ta’kidlash muhimdir:

- raqamli bojxona xizmatlari keng qamrovli, kelajakka qaratilgan tushunchadir;
- raqamli bojxona xizmatlari bojxona to’lovlarini yig’ish, tovarlar, odamlar, transport vositalari va pul oqimini kuzatish, transchegaraviy savdoni qonunbuzarlik, jinoyatchilik, terrorizmdan himoya qilish uchun raqamli tizimlardan foydalanishni anglatadi;
- raqamli bojxona xizmatlari qog’ozdagi bojxona tartib-qoidalarini elektron operatsiyalarga almashtirishdir. Jahon tendensiyalariga mos ravishda yanada samarali va zamonaviy bojxona muhitini yaratishga qaratilgan;
- raqamli bojxona xizmatlari raqamli yechimlar va xizmatlarni ishlab chiqish, savdo hamjamiyatining, chegara idoralari hamda bojxona xodimlarining faoliyatini soddalashtirish, qulay texnologiyalarni yanada keng joriy etish bilan bog’liq.

Adabiyotlar ro’yxati

[1] Zaguskin N.N. Comparative characteristics of the maturity models of managing processes, projects, knowledge of the organization by the stages of their transformational development // *Advances in modern natural science*. – 2014. – № 1. – P.78. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=21052030> (date of the request: 08.04.2019).

[2] D.N.Ushakov “Tolkovogo slovarya russkogo yazyka” i “Orfograficheskogo slovarya russkogo yazyka”. Moskva-1887 <https://ria.ru/20130124/919223...>

[3] G.I. Nemirova, A.A. Vinichenko *Mexanizm povysheniya kachestvagosudarstvennykh uslug v oblasti tamojennogo dela v usloviyax sifrovoy transformatsii Moskva 2017*

[4] Pavel Borovkov. *What is digitalization? December 21, 2018*. URL: <http://platform.online/poleznoe/articles/chto-takoe-czifrovizacziya/> (date of the request: 19.03.2018).

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШИДА КОРХОНАЛАРНИ СТРАТЕГИК БОШҚАРИШНИНГ ИЛМИЙ АСОСЛАРИ

Эргашев Тохир Курбанович -
Иқтисод фанлари номзоди, Доцент ҚарМII
Тохинова Нигора Зокиржон қизи -
Магистр ҚарМII

Ўзбекистон Республикасининг жадал ривожланишининг бугунки кундаги муҳим шартларидан бири иқтисодиётнинг барча тармоқларига, ижтимоий ва бошқа соҳаларга илм-фан ва техника ютуқларини кенг қўллаган ҳолда бошқарувнинг замонавий инновацион технологияларни тезкор жорий этиш ҳисобланади. Мамлакатимиз ҳозирги даврда келиб давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига танлаган ҳолда ислохотлар олиб борилаётганини гувоҳи бўлмоқдамиз. Бунинг учун замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда янги фикр, янги ғоя ҳамда инновацияларга таянган ҳолда давлат бошқарувини ташкил этиш ва такомиллаштириш муаммоларини ечими топиш бошқарув тизимида оқилона сиёсат юритиши зарур.

Инновациянинг мазмун моҳиятидан келиб чиқиб қарайдиган бўлсак бу – келажак деган маънони билдиради. Шундай экан жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳалари макро ва микро даражада шиддат билан ривожланаётгани ислохотларни мамлакатимизнинг жаҳон цивилизацияси етакчилари қаторига кириш йўлида тез ва сифатли илгариланишни таъминлайдиган замонавий инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларга асосланган ҳолда амалга оширишимиз зарур бўлади.

Корхоналар доимий ўзгариб турувчи ташқи муҳит шароитида фаолият кўрсатар экан улар ўз фаолиятини шунга мослаштириши, бутун бошқарув тизимини доимий равишда такомиллаштириб боришлари, бошқарувда замонавий бошқарув усулларида фойдаланишлари, ахборот алмашинув тизимларида АКТлардан унумли фойдаланишлари зарур бўлади. Бу эса ўз навбатида корхоналарни рақобатбардош бозор шароитларига кўпроқ инновацион ва стратегик менежмент усуллари кўллаган ҳолда мослашган очиқ тизимларга айлантириш имконини беради.

Фалсафий энциклопедияда стратегия атамаси субъектлар фаолиятини уларнинг имкониятларини, истиқболларини, воситаларини, ўзаро алоқаларни ҳамда таъсирини амалга оширишга тўсқинлик қиладиган муаммолар, қийинчиликлар ва зиддиятларни ҳисобга оладиган инсоний муносабатларнинг ташкил этиш шакли сифатида талқин этилади [1].

Бошқа илмий адабиётда унга бошқача тариф берилади. Яъни, менежментда стратегия – бу асосий мақсадга эришишнинг умумий режаси бўлиб, у чекланган ресурслардан қайси йўналишларда фойдаланишни аниқлашни ўз ичига олади [2].

Бизнесга нисбатан стратегия тушунчаси эса қуйидагича талқинда ифодаланиши мумкин: Бизнес стратегияси бу келишилган қарорлар тўплами бўлиб, корхона ва ташкилот фаолиятига таъсир этувчи узоқ муддатли ва қайтариб бўлмайдиган оқибатларга олиб келувчи ҳаракатлар таъсирни аниқлашдан иборатдир [3].

Фанда илк бор "Стратегик бошқарув" атамаси йигирманчи асрнинг иккинчи ярмида Америка Қўшма Штатларда корхоналарда бошқарув даражасини ажратиш ва аниқлаш учун ишлатилган. Илмий йўналишдаги адабётлардан бизга маълумки стратегик бошқарув бу корхоналарда бошқарувнинг энг юқори даражасида, жорий бошқариш эса - ишлаб чиқариш даражасида амалга оширилади. Ишбилармонлик муҳитининг ўзгариши бу терминларнинг ишлатилиш шартларни фарқлашни тақозо этишини кўрсатади. Ўтказилган илмий таҳлиллар натижаси шуни кўрсатадики, корхоналарда стратегик бошқариш ғояларининг асосчиси америкалик олим Игор Ансофф ҳисобланади [4].

Стратегик бошқарув назарияси соҳаси асосчиларидан ва дунё миқёсида тан олинган олимлар Д.Шендел ва К.Хаттернинг таърифларига тўхталамиз ва уларни алоҳида-алоҳида кўриб чиқамиз [5]. Ҳар иккаласи ҳам стратегик бошқарувни, ташкилотнинг ташқи муҳит билан муносабатларини аниқлаш жараёни деб қарашган. Ушбу жараён белгиланган мақсадларни амалга оширишдан иборат бўлиб, ресурсларни тақсимлаш орқали атроф-муҳит билан алоқанинг керакли ҳолатига эришишга интилади. Бу ташкилот ва унинг бўлинмаларининг самарали ишлашига имкон беради. Д.Хиггинснинг фикрига кўра, стратегик бошқарув - бу ташкилотнинг атроф-муҳит билан ўзаро таъсирини бошқариш орқали ташкилотнинг миссиясига эришишга қаратилган бошқарув жараёни деб қаралади [6].

Илмий изланишларимиз натижалари, иқтисодиёт тармоқларида фаолият кўрсатаётган корхоналарни стратегик бошқаришнинг инновацион ривожланишига таъсир кўрсатувчи омилларни қиёсий таҳлил ва солиштириш, тизимли таҳлил, усулларида фойдаланилган ҳолда ўрганиб чиқилган [7].

Ҳозирги даврда стратегия бу самарали бизнес юритишнинг муҳим шартлари ва хусусиятларидан бири ҳисобланади. Амалиёт натижалари шуни кўрсатадики, ҳозирги замон рақобат муҳитида ҳеч қандай корхона аниқ мақсадсиз ва бошқарувда инновацион технологияларни қўлламай туриб муваффақиятли фаолият кўрсатишга эриша олмайди [8].

Мамлакатимизда бошқарувда жароёнларида инновацион бошқарув усуллари кенг қўламда қўлланилаётганлиги, иқтисодиётимиз ривожланишини рақамли технологиялар асосида амалга оширилаётганлигидан далолат беради. Агар биз корхона даражасида стратегик бошқарувда "стратегия" тушунчасини аниқлаш ҳақида

гапирадиган бўлсак, бу йўналишда биз қуйидаги таклифларни беришимиз мумкин: Корхона стратегияси - бу ташкилий мақсадларга эришишга қаратилган бизнесни ташкил қилиш ва рақобат усуллари аралашмасини ўз ичига олган кенг қамровли бошқарув режаси ҳисобланади. Бу эса ўз навбатида корхоналар даражасида стратегияни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бошқариш жараёнининг стратегик менежменти деб аталади.

Шундай қилиб юқоридаги таҳлил ва илмий изланишлар натижаларидан келиб чиқиб корхоналарнинг стратегик бошқаруву бу- стратегик мақсадларни белгилаш, стратегияни ишлаб чиқиш ва уни ўз вақтида амалга оширишни ташкил этиш жараёнинидир. Бу жараёни корхона бошқарувини шакллантириш деб таърифлаш мумкин.

Стратегик бошқарувни амалда корхона даражасида қўллашнинг асосий афзалликларини кўрсатиб ўтадиган бўлсак улар қуйидагиларда намоён бўлади:

- стратегик бошқарувнинг моҳияти - барқарор бўлмаган ташқи муҳитда омон қолиш ва самарали ишлаш қобилиятини сақлаш учун унинг фаолиятидаги ўзгаришларни доимий равишда кузатиб бориш ва баҳолаш асосида корхонанинг ривожланиш стратегиясини шакллантириш ва амалга ошириш;

- корхонанинг барча ресурсларини умумий стратегияга амалга оширишга қаратиш.

Корхоналарни стратегик бошқаришнинг инновацион ривожланиши инновацион тадбиркорлик билан боғлиқ. Инновацион тадбиркорлик деганда техник ва технологик янгиликларни яратиш ва тижорат мақсадларида фойдаланиш жараёни тушунилади.

Юқоридаги таҳлил натижалари бўйича корхоналарни стратегик бошқаришнинг инновацион ривожлантириш бу келажакда корхоналар учун қуйидаги имкониятларни яратиб беради:

1. Маҳсулотни янгилаш, яъни корхонанинг маркетинг салоҳиятини янгилаш, компаниянинг ҳаётийлигини таъминлаш, фойдани ошириш, бозор улушини кенгайтириш, ўз мижозларни сақлаб қолиш ва уларни сонини ошириш, мустақил мавқе ва обрў-эътиборни мустаҳкамлаш, янги иш ўринлари яратиш ва ҳ.к.

2. Технологик инновациялар жорий қилиш жараёни яъни бу ишлаб чиқариш имкониятларини модернизация қилиш жараёни, бу меҳнат унумдорлигини оширишга, энергия, хом ашё ва бошқа ресурсларни тежашга қаратилган бўлиб, бу ўз навбатида компания фойдасини кўпайтириш, хавфсизликни таъминлаш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чораларини кўриш ва ахборот тизимларидан самарали фойдаланишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Кемеров В. Философская энциклопедия. - М.: Панпринт, 1998. [Электронный ресурс]- <http://www.term.ru/dictionary/183/word/strategija>.

2. Глоссарий по менеджменту, проект [perfekt.ru](http://www.perfekt.ru) [Электронный ресурс]. - <http://www.vocable.ru/dictionary/776/word/strategija>.

3. Стратегия бизнеса. Справочник. [Электронный ресурс]. http://slovari.yandex.ru/Лопатников/Стратегия_бизнеса

4. Ансофф И. Стратегическое управление. Пер. с англ. - М.: Экономика, 1989. - 358 с.

5. Schendel D. E., Hatter K. J. Business Policy or Strategic Management: A Broader View for an Emerging Discipline. Academy of Management Proceeding. August, 1972.

6. Higgins J.M. Organizational Policy and Strategic Management: Text and Cases. 2nd ed. Chicago, The Drydent Press, 1983.

7. Основы менеджмента: Учебник для вузов. Под ред. проф. А.И.Афоничкина.- СПб.: Питер, 2007.-528 с.

8. Эргашев Р.Х. Инновацион иқтисодиёт. Дарслик.-Т.: Молия иқтисод, 2019, 398 бет.